

Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi rikoslain 16 luvun muuttamisesta

ESITYKSEN PÄÄASIALLINEN SISÄLTÖ

Esityksessä ehdotetaan, että raakaa väkivaltaa esittävän elokuvan tai muun liikkuvia kuvia sisältävän tallenteen kaupan tai vuokratavana pitäminen taikka vastikkeellinen luovuttaminen säädettäisiin rangaistavaksi. Lisäksi ehdotetaan, että sellaisen elokuvan tai tallenteen vastikkeetonkin luovuttaminen 16 vuotta nuoremmalle tulisi rangaistavaksi. Ehdotettuja rangaistussäännöksiä ei so-

vellettaisi, jos väkivallan esittämistä on elokuvan tai tallenteen tiedonvälitystä palvelevan luonteen taikka taiteellisen arvon vuoksi pidettävä perusteltuna. Niitä ei sovellettaisi myöskään, jos elokuvan tai tallenteen sisältämä esitys on elokuvien tarkastuksessa hyväksytty esitettäväksi.

Laki on tarkoitus saattaa voimaan pian sen jälkeen kun eduskunta on sen hyväksynyt.

SISÄLLYSLUETTELO

	Sivu		Sivu
YLEISPERUSTELUT	3	4.2. Rajoitusten tarpeellisuus	6
1. Tavoitteet ja keinot	3	4.3. Rajoituskeinot	7
2. Nykyinen tilanne	3	4.4. Suojan kohde	7
2.1. Uusi viestintätekniikka	3	5. Esityksen taloudelliset vaikutukset	7
2.2. Väki-valtaohjelmiston levinneisyydestä ...	3	YKSITYISKOHTAISET PERUSTELUT	8
2.3. Lainsäädäntö	4	1. Lakiehdotuksen perustelut	8
2.4. Hankkeet muissa pohjoismaissa	5	2. Voimaantulo	10
3. Valmisteluvaiheet	5	LAKITEKSTIT	10
4. Uudistuksen syyt ja uudistusehdotus	6	1. Laki rikoslain 16 luvun muuttamisesta	
4.1. Väki-valtakuvausten katselun vaikutuksista	6		

YLEISPERUSTELUT

1. Tavoitteet ja keinot

Esityksen tarkoituksena on estää raakaa väkivaltaa esittävien elokuvien ja muiden liikkuvia kuvia sisältävien tallenteiden kaupallinen levittäminen ja erityisesti suojata lapsia ja nuoria väkivaltakuvausten katselulta. On pelättävissä, että kuva- ja äänitallennelaitteistojen yleistymisen ja väkivaltaelokuvien laajentuvan kansainvälisen markkinoinnin myötä saattaa raan väkivaltaviihteen tarjonta merkittävästi kasvaa lähivuosina kuvallisessa viestinnässä, jollei sen levittämiseen puututa lainsäädäntötoimenpitein.

Tavoite pyritään saavuttamaan säätämällä rangaistavaksi raakaa väkivaltaa esittävien elokuvien ja muiden tallenteiden tarjoaminen myytäväksi tai vuokrattavaksi. Rangaistussäännös kohdistuisi ennen kaikkea aineiston kaupalliseen levitykseen. Sen oletetaan vaikuttavan niin, että markkinoilta saadaan poistetuksi sellaiset raamempaa väkivaltaa esittävät kuvaukset, joita ei elokuvien tarkastuksessa hyväksyttäisi esitettäväksi. Rangaistussäännöksen vaikutuksista saatavien kokemusten perusteella voivat muunkinlaiset väkivaltavihteen kohdistuvat rajoitukset tulla myöhemmin harkittaviksi.

2. Nykyinen tilanne

2.1. Uusi viestintätekniikka

Viime vuosien kehitys sähköisen joukkotiedotuksen alalla, muun muassa kaapelilähetystoiminnan ja videotekniikan käyttöönotto on olennaisesti lisännyt kuva-aineiston välittämistä yksityiseen käyttöön. Ennen kuin videotekniikka tuli markkinoille, elokuvien hankkiminen kotikäyttöön oli verraten vähäistä.

Videotekniikka on menetelmä, jolla voidaan esittää liikkuvia kuvia, ilman ääntä tai sen kanssa. Menetelmään kuuluu tallenne, johon kuvainformaatio on taltioitu sekä laitteisto, jonka avulla kuvia esitetään ja seurataan. Tallenne, josta käytetään yleensä nimitystä videogrammi, videonauha tai video, on magneettinauha tai levy. Laitteistoon kuuluvat nauhuri tai kuvalevysoitin ja televisiovastaanotin.

Kuvakasettinauhureita on ollut Suomessa yleisön saatavilla noin 10 vuotta. Videolaitteiden ja tallenteiden myynti on kuitenkin ollut

muun muassa niiden korkean hinnan vuoksi melko vähäistä. Suomessa on vuoden 1982 alussa noin 30 000 kuvakasettinauhuria, joista ainakin puolet on yksityiskäytössä. Tänä vuonna arvioidaan myytävän 25 000 nauhuria. Yhdysvalloissa tällaisia laitteita on jo noin 1,5 miljoonaa (noin 2 prosenttia kotitalouksista) ja Ruotsissa yli 250 000 (noin 7 prosenttia kotitalouksista). Varovaistenkin arvioiden mukaan vuonna 1990 Suomessa olisi 10 prosentilla kotitalouksista kuvakasettinauhuri (noin 180 000 laitetta). Toistaiseksi Euroopassa on käytössä vain kuvakasettijärjestelmiä. On odotettavissa, että lähivuosina myös kuvalevyjärjestelmät tulevat markkinoille.

Videolaitteita käytetään moneen eri tarkoitukseen, kuten koulutukseen, markkinointiin, tiedottamiseen ja viihdeohjelmien esittämiseen. Yleisölle tarkoitettu aineisto on laaja-alaista ulottuen erilaisista asiaohjelmista ja taideesityksistä äärimmäistä väkivaltaa esittäviin elokuviin ja pornografiaan. Eräiden arvioiden mukaan kansainvälisillä markkinoilla olisi tarjolla noin 30 000 eri ohjelmaa. Näistä on ajanvieteohjelmia useita tuhansia. Suomessa markkinoilla oli keväällä 1981 noin 400 erilaista ajanvieteohjelmaa. Vuonna 1982 arvioidaan maassamme myytävän noin 52 000 tallennetta eli huomattavasti enemmän kuin aikaisempina vuosina.

2.2. Väkivaltaohjelmiston levinneisyydestä

Kansainvälisillä markkinoilla oleva ajanvieteohjelmisto käsittää lähinnä elokuvia. Useita niistä on esitetty Suomessakin elokuvateattereissa, mutta tarjolla on myös sellaisia elokuvia, joiden esittämisen Suomessa tarkastusviranomaisen on kieltänyt. Pornografisen ohjelmiston osuus kuvakasettimarkkinoista on huomattava, mutta on markkinoiden laajentuessa suhteellisesti pienentynyt. Esimerkiksi Yhdysvalloissa sen markkinaosuudeksi vuonna 1981 on arvioitu 30 prosenttia.

Tarkkoja tietoja ei ole siitä, miten suuri on väkivaltaelokuvien osuus Suomessa tarjolla olevasta video-ohjelmistosta. Tiedosta joka tapauksessa on, että alan liikkeissä on saatavilla kasetteina hyvinkin väkivaltaviritteisiä elokuvia. Niiden joukossa on myös sellaisia elokuvia, joiden esittämisen tarkastusviran-

omainen todennäköisesti kieltäisi raaistavina, jos ne toimitettaisiin tarkastukseen. Tällaisia ovat esimerkiksi Kauko-Idästä tuotetut karate-elokuvat. Tarjolla on myös alkuperäisiä versioita sellaisista elokuvista, joista tarkastusviranomainen on määrännyt poistettavaksi epäsiiveellisiä tai raaistavia kohtia.

Ruotsissa tehdyssä tutkimuksessa todettiin, että vuonna 1980 yhdeksän suurimman jakeluyhtiön video-ohjelmistosta vuokrattavana olleista 544 ohjelmasta noin 60 prosentissa oli väkivaltakuvia. Raakaa väkivaltaa sisältäviä kuvia oli 16 prosentissa ohjelmista. Myytävänä olleista 122 ohjelmasta väkivaltaohjelmien osuus oli hieman pienempi. Ruotsalainen tutkimus antaa jonkinlaisia viitteitä siitä, mikälaiseksi tilanne voi Suomessa lähivuosina muodostua. Kasettiohjelmien tarjonnan Suomessa odotetaan kuitenkin tulevan monipuolisemmaksi kuin nyt Ruotsissa. Raakaa väkivaltaa kuvaavien elokuvien laajan kansainvälisen markkinoinnin perusteella on joka tapauksessa luultavaa, että sellaisia elokuvia tuodaan tallenteina jatkuvasti Suomeenkin.

2.3. Lainsäädäntö

Suomessa on voimassa elokuvien ennakkotarkastus. Elokuvien tarkastuksesta annetun lain (299/65) 1 §:n mukaan elokuva saadaan esittää Suomessa vain, jos se on tarkastettu ja hyväksytty esitettäväksi siinä järjestyksessä kuin siitä lailla säädetään. Lain 2 §:ssä on säädetty, missä tapauksissa elokuva on vapautettu tarkastuksesta. Lainkohdasta ilmenee se periaate, että yksityisessä kodissa tai olosuhteiltaan siihen verrattavassa tilaisuudessa saadaan esittää elokuva, jota ei ole tarkastettu. Perusteet, joilla elokuvan esittäminen voidaan kieltää, on säädetty lain 3 §:ssä. Esitettäväksi ei saa hyväksyä esimerkiksi sellaista elokuvaa, joka ottaen huomioon, miten sen tapahtumat on kuvattu tai millaisessa yhteydessä ne on esitetty, on epäsiiveellinen tai raaistava taikka on omiaan kauhua herättämällä tai muulla tavoin vaikuttamaan mielenterveyttä vahingoittavasti.

Elokuva voidaan hyväksyä esitettäväksi ehdolla, että siitä poistetaan kiellettävää laatua olevat kohdat. Tarkastuksessa voidaan myös määrätä, ettei elokuvaa saa esittää määrättyä ikää nuoremmille.

Elokuvien tarkastuksessa on muotoutunut tiettyjä periaatteita siitä, missä tapauksissa elokuvassa esitettyä väkivaltaa pidetään raaistavana tai mielenterveyttä vahingoittavana. Esityksen luokitteleminen raaistavaksi edellyttää yleensä, että väkivaltakuvauksia on useampia tai että yksittäinen kuvaus kestää pitkähkön ajan. Tarkastuksessa on määrätty poistettavaksi muun muassa sellaisia pahoinpitelykohtauksia, joissa väkivallan todellisia seuraamuksia ei näytetä. Kiellettynä on pidetty myös väkivallan tarkkaa ja tarkoituksetonta kuvaamista. Myös selvästi sadistiset tai muuten sairasmieliset väkivaltakohtaukset on määrätty poistettavaksi.

Elokuvien tarkastuksen toimittamisesta annetussa laissa (300/65) on säännökset tarkastusviranomaisista sekä tarkastuksessa noudatettavasta menettelystä. Lain 14 §:n mukaan rangaistukseen tuomitaan se, joka vastoin elokuvien tarkastuksesta annettua lakia esittää tai esityttää elokuvan, jota ei ole tarkastettu ja esitettäväksi hyväksytty. Rangaistukseen tuomitaan myös se, joka esittää elokuvan tarkastuspäätöksestä poikkeavasti, esimerkiksi tekemättä viranomaisen määräämiä poistoja.

Elokuvien tarkastuksesta annetun lain 1 §:n 2 momentin mukaan elokuvana pidetään optisen kuvanmuodostuksen avulla tai muulla menetelmällä tehtyä tallennetta, jonka sisällys voidaan teknillisin keinoin esittää liikkuvina kuvina. Näin ollen videotallenne on laissa tarkoitettu elokuva, ja elokuvien tarkastusvelvollisuus koskee myös videotallenteiden esittämistä. Elokuvien tarkastuksesta annetussa laissa säännellään vain elokuvien julkista esittämistä. Vaikka elokuvan esittäminen olisi kokonaan kielletty Suomessa, voidaan mainitun lain säännösten estämättä elokuva tarjota tallenteena myytäväksi tai vuokrattavaksi ansiotoiminnassa. Kielletyn elokuvan mainostaminen on kuitenkin rajoitettua (6 §).

Elokuvien tarkastuksesta annetun lain 1 §:n mukaan tarkastusvelvollisuus ei koske elokuvan esittämistä televisiossa. Televisio-ohjelmien valvontaa säännellään radiovastuulaissa (219/71). Lain 2 §:n 1 momentin mukaan yleisradio toiminnan harjoittaja on velvollinen määräämään jokaista lähetettävää ohjelmaa varten vastaavan ohjelmatoimittajan, jonka tehtävänä on valvoa ohjelmaa ja estää sisällöltään rikollisen ohjelman lähettäminen. Mitään ohjelmaa ei saa lähettää vastoin vastaavan ohjelmatoimittajan tahtoa.

Epäsiveellisten julkaisujen levittämisen ehkäisemisestä annetussa laissa (23/27) on säädetty rangaistavaksi sukupuolikuria tai säädyllisyyttä loukkaavan painotuotteen, kirjoituksen, kuvallisen esityksen tai muun tuotteen kaupan tai myytävänä pitäminen taikka muunlainen levittäminen. Kun tämän lain säännökset koskevat vain sukupuolikuria tai säädyllisyyttä loukkaavia tuotteita, ei niitä voida soveltaa väkivaltakuvauksia sisältävien kuvatallenteiden levittämiseen, ellei näissä samalla esiinny sukupuolikuria loukkaavia jaksoja.

Painovapauslain (4.1.1919) 2 §:n 1 momentin mukaan painokirjoituksella tarkoitetaan laissa jokaista kirjoitusta, joka painokonetta tai muuta samanlaatuista keinoa käyttämällä on monistettu. Pykälän 2 momentin mukaan se, mitä painokirjoituksesta laissa sanotaan, koskee myös kuvallisia esityksiä, sellaisia karttoja ja sävelteoksia, joissa on teksti, samoin kuin soveltuvin kohdan näytelmiä, joita julkisesti esitetään, vaikka niitä ei olekaan painosta julkaistu. Se, kuuluvatko elokuvat ja muut kuvatallenteet painovapauslain piiriin, riippuu lähinnä siitä, mitä "painosta julkaisemalla" tarkoitetaan. Käytännössä ei painokirjoitusta koskevia painovapauslain vastuusäännöksiä ole sovellettu elokuviin.

2.4. Hankkeet muissa pohjoismaissa

Eri pohjoismaissa on ollut esillä pyrkimyksiä videotekniikalla esitettävän väkivallan rajoittamiseksi. Ruotsissa tuli 1 päivänä heinäkuuta 1981 voimaan laki väkivaltakuvauksia sisältävien elokuvien ja videotallenteiden levittämisen kieltämisestä. Laissa kielletään ensinnäkin niin sanottua äärimmäistä väkivaltaa esittäviä kuvia sisältävien elokuvien ja tallenteiden levittäminen yleisölle. Tältä osin laki tuli voimaan 1 päivänä elokuuta 1982. Sen lisäksi laissa kielletään erikseen lievemmanasteista väkivaltaa kuvaavien elokuvien ja tallenteiden luovuttaminen 15 vuotta nuoremmille tai esittäminen tilaisuudessa, jossa näin nuori on läsnä. Kaksitahoiseen sääntelyyn päädyttiin lähinnä sen vuoksi, että aikuisiakin koskevan kiellon ala haluttiin jättää ilmaisuvapaussyistä mahdollisimman suppeaksi.

Norjassa videoväkivallan levittämistä koskevat rangaistussäännökset tulivat voimaan 11 päivänä kesäkuuta 1982.

Tanskassa ei ole toistaiseksi pidetty tarpeellisenä ryhtyä valmistelemaan kieltoa videoväkivallan levittämisestä.

3. Valmisteluvaiheet

Oikeusministeriö asetti joulukuussa 1980 työryhmän selvittämään, minkälaisin keinoin väkivaltaa raaistavasti esittävien videokasettien ja -nauhojen levitystä ja myyntiä Suomessa olisi rajoitettava. Työryhmän selvitys valmistui maaliskuussa 1981. Selvityksessä työryhmä esitti erilaisia keinoja niin sanotun videoväkivallan levittämisen sääntelemiseksi sekä arvioi niiden etuja ja haittoja. Työryhmä tarkasteli seuraavia sääntelykeinoja ottamatta kuitenkaan kantaa niiden paremmuuteen:

— kuvatallenteiden maahantuonti, valmistus, markkinointi ja muu levittäminen saatetaan ohjesääntöiseksi elinkeinoksi, jonka harjoittaminen voisi olla ilmoituksen- tai luvanvaraista;

— epäsiveellisiä julkaisuja koskevan lain-säädännön uudistamisen yhteydessä säädettäisiin rangaistavaksi raaistavaa väkivaltaa sisältävien kuvausten levittäminen;

— tällaisten tallenteiden kaupallinen levittäminen säädetään erikseen rangaistavaksi;

— videotallenteiden maahantuojan tai valmistajan taikka niiden tukkukauppaa harjoittavan olisi arvioitava esityksen sisältö, jollei ohjelmaa ole saatettu elokuvataarkastukseen, ja tarvittaessa tehtävä arviointinsa perusteella kasettiin merkintä siitä, olisiko esitys elokuva-tarkastuksesta voimassa olevien säännösten mukaan kiellettävä kokonaan taikka määrättyä ikää nuoremmilta;

— elokuvataarkastukseen olisi saatettava kaupallisesti levitettävät kotona tai siihen verrattavissa olosuhteissa esitettävät ohjelmat; tämä tarkastus voisi olla myös nykyistä summaarisempaa.

Työryhmän selvityksestä antoivat lausunnon sisäasiainministeriö, opetusministeriö, liikenneministeriö, valtioneuvoston oikeuskansleri, Turun hovioikeus, Helsingin ja Tampereen raastuvanoikeudet, Jyväskylän ja Raaseporin tuomiokunnan tuomarit, Helsingin yliopiston rikos- ja prosessioikeuden laitos, tullihallitus, kouluhallitus, elinkeinohallitus, sosiaalhallitus, oikeuspoliittinen tutkimuslaitos, Helsingin ja Lahden I kaupunginviskaalit,

Espoon ja Mustasaaren nimismiehet, keskusrikospoliisi, Helsingin kaupungin poliisilaitos, valtion elokuvataarkastamo ja valtion elokuvallautakunta, valtion elokuvataidetoimikunta, Oy Yleisradio Ab, Suomen elokuvasäätiö, Kansalaiskasvatuksen Keskus, Kansanvalistusseura, Lastensuojelun Keskusliitto, Liiketoimintajain Keskusliitto LTK, Mannerheimin Lastensuojeluliitto, Samfundet Folkhälsan, Suomen Filmikamari, Suomen Mielenterveysseura, Suomen Lakimiesliitto, Videoryhmä ry. sekä Äänijä Kuvataidenetuyttajat ry.

Valtosa lausunnonantajista ilmoitti pitävänsä tarpeellisena, että ryhdytään toimenpiteisiin väkivaltakuvauksia sisältävien video-ohjelmien levittämisen rajoittamiseksi. Lausunnonantajien mielipiteet jakaantuivat selvästi kahtia siinä, kumpi kahdesta vaihtoehdosta, rangaistussääntely vai ennakkotarkastus, olisi asetettava etusijalle. Elinkeino-oikeudellista sääntelyä ja elinkeinonharjoittajien omatoimisuuteen perustuvaa videokasettien merkitsemistä pidettiin yleensä vain liittännäisinä keinoina. Epäsiiveellisten julkaisujen lainsäädännön soveltamisalan laajentaminen sai hyvin vähäisen kannatuksen.

Varsin yleisesti katsottiin, että videotallenteiden ennakkotarkastus on tehokkain keino estää väkivaltakuvauksia sisältävien tallenteiden kaupallinen levitys. Useat lausunnonantajat pitivät ennakkotarkastusta kuitenkin rasakana, epätarkoituksenmukaisena ja kalliina menetelmänä. Lisäksi muutamat lausunnonantajat totesivat ennakkotarkastuksen merkitsevän puuttumista perustuslaissa turvattuun ilmaisuvapauteen.

Videoväkivallan levittämisen säätämistä rangaistavaksi kannatettiin yleisesti. Lausunnonantajat katsoivat muun muassa, että kriminalisointi osoittaisi selvästi yhteiskunnan kielteisen suhtautumisen videoväkivallan levittämiseen. Toisaalta pelkästään kriminalisointiin perustuvaa sääntelyä vastustettiin lähinnä sen vuoksi, että sen valvonta ja soveltaminen voisi olla hankalaa ja sattumanvaraista. Lisäksi useat lausunnonantajat eivät pitäneet rangaistussääntelyä riittävän tehokkaana rajoituskeinona.

Videoväkivaltaa on vuoden 1981 aikana käsitelty myös Pohjoismaiden Neuvoston juridisessa valiokunnassa ja Pohjoismaiden oikeusministeriöiden kokouksissa.

Tähän esitykseen sisältyvä lakiehdotus on valmisteltu virkatyönä oikeusministeriössä. Ehdotuksen pohjana on ollut työryhmän selvi-

tykseen sisältynyt ehdotus väkivaltakuvausten levittämistä koskevaksi rangaistussäännökseksi. Asiaa valmisteltaessa on pyritty ottamaan huomioon lausunnoissa esitetyt käsitykset ja huomautukset. Tavoitteena on ollut pyrkiä pääpiirteissään samanlaiseen sääntelyyn kuin Ruotsissa ja Norjassa.

4. Uudistuksen syyt ja uudistusehdotus

4.1. Väkivaltakuvausten katselun vaikutuksista

Väkivaltakuvausten katselemisen vaikutuksia on melko paljon tutkittu. Tutkimuksissa on tuotu esiin, että väkivallan katselulla voi olla erilaisia haitallisia vaikutuksia. Tällaisina on mainittu erityisesti väkivaltaisten ja aggressiivisten käyttäytymistapojen oppiminen. Myös on puhuttu stimuloivasta vaikutuksesta eli siitä, että väkivallan katselu vähentää estoja ja kiihottaa aggressiiviseen käyttäytymiseen. Väkivaltakuvausten jatkuva katselu voi tutkimusten mukaan myös turruttaa ja heikentää kielteistä suhtautumista väkivallan käyttöön. Väkivaltakuvausten mahdollinen myönteinen vaikutus saattaa tutkimuksen mukaan olla se, että niitä seuraamalla katselija voi helpottaa ja vähentää omia aggressiivisia tuntemuksiaan. Tutkimusten perusteella ei voida tehdä kovin pitkälle meneviä päätelmiä siitä, miten väkivaltakuvausten katselu vaikuttaa eri tilanteissa. Varsin suuri yksimielisyys vallitsee kuitenkin siitä, että ainakin niiden jatkuva katselu on omiaan kehittämään erityisesti lapsissa ja nuorissa väkivaltaisista käyttäytymistapoja.

Sitä, onko väkivaltaviihhteellä yhteyttä esimerkiksi väkivaltarikollisuuden määrään, ei ole Suomessa selvitetty. Tunnetaan kuitenkin yksityistapauksia, joissa rikoksenteijät ovat itse kertoneet saaneensa vaikutteita väkivalt elokuvasta. Tähän on viitattu myös eräissä oikeusministeriön selvityksestä annetuissa lausunnoissa.

4.2. Rajoitusten tarpeellisuus

Ra'at väkivaltakuvaukset, kuten esitykset ihmisten silpomisesta, kidutuksista ja väkivaltaisista seksuaalirikoksista, ovat yleensä aina ihmisarvoa alentavia ja yhteiskunnan on jo sen vuoksi suhtauduttava sellaisten levittämiseen

kielteisesti. Väkivaltakuvausten levittämisen rajoittaminen on erityisesti tarpeen niiden haittojen vuoksi, joita väkivallan katselulla on. Toimenpiteiden välttämättömyyttä korostaa se, että suuri osa väkivaltaviihdestä on suunnattu lapsille ja nuorille, jotka ovat kaikkein alttiimpia näille vaikutuksille. Ulkomaisten selvitysten perusteella voi päätellä, että juuri lapset ja nuoret ovat innokkaimpia kuvatalenteiden katsojia ja että heidän keskuudessaan kiinnostus seksi- ja väkivaltaohjelmia kohtaan on suuri. Hyväksyttävänä ei yleensä voida pitää sitä, että sellaisia elokuvia, joiden esittäminen on elokuvien tarkastuksessa kielletty tai olisi tullut varmuudella kielletyksi, saadaan vapaasti levittää yksityiseen käyttöön.

Väkivaltaohjelmien leviäminen videotekniikan välityksellä on vielä verraten vähäistä Suomessa. On kuitenkin odotettavissa, että videolaitteistojen sekä tarjolla olevien ohjelmien ja sen myötä myös väkivaltaelokuvien määrä lisääntyy lähivuosina huomattavastikin. Kuvalevyjärjestelmän markkinoille tulo todennäköisesti aikanaan lisää videotekniikan käyttöä. Lain-säädäntötoimin on syytä varautua estämään raa'an väkivaltaviihteen leviäminen uuden tekniikan välityksellä.

4.3. Rajoituskeinot

Edellä selostetuista syistä esitetään, että raakaa väkivaltaa esittävien elokuvien ja muiden kuvatalenteiden myynti, vuokraaminen ja muu vastikkeellinen luovutus säädettäisiin rangaistavaksi. Lisäksi ehdotetaan, että sellaisten elokuvien ja tallenteiden vastikkeetonkin luovuttaminen alle 16 vuotiaalle tulisi rangaistavaksi. Jos käytäntö osoittaa, ettei pelkällä kriminalisoinnilla saada poistetuksi markkinoilta kiellettyä aineistoa, on ryhdyttävä valmistamaan kuvatalenteiden ennakkotarkastuksen käyttöön ottamista. Tällöin on myös harkittava kuvatalenteiden kaupallisen tarjonnan saattamista ohjesääntöiseksi elinkeinoksi.

Kriminalisoinnilla samoin kuin videotallenteiden ennakkotarkastuksella voidaan kontrolloida vain väkivaltaviihteen ääri-ilmiöitä. Sitä vastoin väkivaltaviihteen kokonaiskulutusta eli esimerkiksi nuoren henkilön tiettyä ajanjaksona aikakausi- ja viihdejulkaisuissa sekä televisiossa ja elokuvissa näkemien erilaatuisten väkivaltakohtausten määrää ei näillä toimenpiteillä voida sanottavasti vähentää. Tähän tu-

leekin pyrkii ensisijaisesti kasvatuksen, koulutuksen sekä kulttuuri- ja viestintäpolitiikan keinoin.

4.4. Suojan kohde

Ehdotusta valmisteltaessa on ollut esillä kysymys siitä, pitäisikö laissa kieltää väkivaltaa esittävien tallenteiden luovuttaminen pelkästään lapsille ja nuorille vai niiden myytävänä ja vuokrattavana pitäminen yleensä, siis myös luovuttaminen aikuisille. Ensinnä mainittua vaihtoehtoa on perusteltu muun muassa sillä, että sääntelyn tavoitteena on nimenomaan lasten ja nuorien suojeleminen raa'alta väkivaltaviih-teeltä ja että myös aikuisiin kohdistuvana levittämiskielto saattaisi olla tarpeettoman holhoava. Aikuiset, joilla on riittävästi kiinnostusta raakoihin väkivaltakuvauksiin, voisivat joka tapauksessa hankkia näitä katseltavakseen. Rajoitettua kieltoa on perusteltu myös sillä, että jos suoja kohdistuu vain alaikäisiin, voidaan vastaavasti kiellettävien väkivaltakuvausten alaa laajentaa.

Myös aikuisiin ulottuva väkivaltaviihteen levittämiskielto takaisi toisaalta tehokkaammin sen, ettei kiellettyjä ohjelmia joutuisi lasten ja nuorten katseltaviksi. Jos aikuisten saatavilla on rajoituksetta tallenteita, joita ei saa luovuttaa lapsille eikä nuorille, voisivat nämä todennäköisesti ilman suurempia vaikeuksia hankkia itselleen niitä. Täydellinen levittämiskielto on siten itse asiassa tarpeen lasten ja nuorten suojelemiseksi. Monasti on myös korostettu sitä, etteivät aikuisetkaan vältty viihteellisen väkivallan seurauksilta. Raa'at väkivaltakuvaukset voivat vaikuttaa aikuisiinkin haitallisesti. Ei olekaan esitettävissä hyväksyttävää syytä sen vaatimuksen puolesta, että aikuisten saatavilla olisi oltava kaupallisessa tarkoituksessa tuotettua laadultaan ala-arvoista raakaa väkivaltaviihdettä. Mitenkään poikkeuksellisenä toimenpiteenä ei täydellistä levittämiskielloa voida sitä paitsi pitää, sillä elokuvien tarkastuksessa voidaan elokuvan esittäminen kokonaan kieltää.

5. Esityksen taloudelliset vaikutukset

Esityksellä ei ole sanottavia taloudellisia vaikutuksia.

YKSITYISKOHTAISET PERUSTELUT

1. Lakiehdotuksen perustelut

26 §. Tarkoitus on, että rangaistussäännös koskee lähinnä sellaisia kuvauksia, joiden esittäminen on väkivaltaisen sisältönsä vuoksi elokuvien tarkastuksessa kielletty tai olisi tullut kielletyksi, jos ne olisi toimitettu tarkastettavaksi. Rajattaessa kiellettävien esitysten alaa on tällöin luontevaa pitää lähtökohtana juuri elokuvien tarkastuksessa annetun lain kieltoperusteita. Elokuvan katsojissa synnyttäviin vaikutuksiin viittaavien kieltoperusteiden "mielenterveyttä vahingoittava" ja "raaistava" käyttöä rikostunnusmerkistössä ei kuitenkaan ole pidetty suotavana. Sen sijaan ehdotetaan, että rangaistavuus määräytyisi pelkästään väkivaltakuvauksen sisällön perusteella. Tästä ehdotetaan käytettäväksi ilmaisua "raaka väkivalta".

Väkivaltakuvauksia voidaan monista eri syistä pitää raakoina. Yleensä olisi edellytettävä, että kysymyksessä on vakavanlaatuinen, ihmisen henkeen tai terveyteen kohdistuva väkivaltaa kuvaava esitys. Tällaisilla ei tarkoiteta esimerkiksi elokuvateattereissa ja televisiossa esitettävien seikkaluelokuvien tavanomaisia tappelu-kohtauksia. Myös vakavalla väkivallalla uhkaamista saatetaan joissakin tapauksissa pitää raakana, esimerkiksi silloin, kun uhka on välitöntä ja siihen liittyy toisen henkilön alistaminen. Mitä luonnottomampaa väkivalta on, sitä herkemmin esitystä on pidettävä raakana. Niinpä sadismia, kuten ihmisen kiduttamista tai sairasmaielistä ja väkivaltaista sukupuoli-käyttäytymistä kuvaavat esitykset kuuluisivat yleensä kiellon piiriin. Siihen saattavat myös kuulua kuvaukset eläimeen kohdistuvasta väkivallasta, kuten eläimen räikkäämisestä.

Merkityksellistä on myös se, miten väkivallan seuraukset esitetään. Esimerkiksi pitkään ja usein toistuvat ampumakohtaukset eivät välttämättä tee esitystä raan väkivaltaiseksi, jos uhrien ja heidän kärsimystensä kuvaaminen jää vähemmälle huomiolle eikä esityksestä saatava kokonaisvaikutelma ole väkivaltaa ihannoiva. Vaikutelman syntyminen väkivaltakuvauksen raakoudesta edellyttää tavallisesti esitykseltä sellaista realistisuutta, että katsoja voi mieltää tapahtumat mahdollisiksi todellisessa elämässä. Tämä vaikutus puuttuu yleensä piirretyiltä elokuvilta.

Arvioitaessa esityksen raakuutta on olennainen merkitys sillä, millä tavoin väkivaltakuvaukset on esitetty. Erilaisten tehokeinojen kuten hidastusten ja toistojen käyttö samoin kuin väkivaltakohtausten itsetarkoituksellinen pitkittäminen juuri usein aikaansaavat käsityksen esityksen raakoudesta. Runsaasti tehokeinoja hyväksi käyttäen valmistetut kauhu- ja katastrofielokuvat eivät sitä vastoin esittämistavastaan huolimatta välttämättä sisällä lainkohdassa tarkoitettuja väkivaltakuvauksia.

Säännöksen sanamuodon mukaan elokuva tai tallenne voidaan katsoa raan väkivaltaiseksi, vaikka siitä vain pieni osa sisältäisi tällaista ainesta. Selvää kuitenkin on, että esityksen kokonaisuudella on merkitystä rangaistussäännöksen soveltuvuutta harkittaessa. Vahingollisena väkivaltaviihteenä voidaan pitää juuri sellaisia elokuvia, joissa leimaa-antavana on väkivaltakohtausten runsaus ja hallitsevuus, erityisesti väkivallan yhtämittainen esittäminen.

Pykälän 1 momentissa luetellaan rangaistavat tekemuodot. Kiellettyä olisi edellä tarkoitettun elokuvan tai tallenteen vastikkeellinen luovutus sekä kaupan tai vuokrattavana pitäminen. Rangaistava olisi jo elokuvan tai tallenteen pitäminen myymis- tai vuokraamistarkoituksessa liikkeessä esillä. Sama koskee ilmoittelua.

Momentin toisessa virkkeessä ehdotetaan kieltä laajennettavaksi niin, että myös vastikkeeton luovutus 16 vuotta nuoremmalle tulisi rangaistavaksi. Säännös on tarpeen sen vuoksi, että kielletyn elokuvan tai tallenteen luovuttaminen sanottua ikää nuoremmalle on voitava estää, vaikkei siitä otettaisikaan vastiketta. Lisäksi joissakin tapauksissa luovutuksen vastikkeellisuutta saattaisi olla vaikea näyttää toteen. Jos luovutus on tapahtunut samanikäisten kesken, saattaa olosuhteiden mukaan olla perusteltua soveltaa rikosoikeudellisia toimenpiteistäluopumissäännöksiä.

Pykälän 2 momentissa ehdotetaan säädettäväksi rajoituksia 1 momentin rangaistussäännöksen soveltamisalaan. Uutis- ja dokumentti-ohjelmissa kuvataan joskus hyvinkin raakaa väkivaltaa, esimerkiksi sotatapahtumia, poliittisia levottomuuksia tai julmien rangaistusten täytäntöönpanoa. Toisinaan tuodaan taide-elokuvissakin väkivaltaa korostetusti esiin. Kun esityksen tarkoituksena on väkivaltavihteen

haitallisten ääri-ilmiöiden karsiminen, ei rangaistavuutta tulisi ulottaa tätä laajemmalle. Sen vuoksi 2 momenttiin ehdotetaan otettavaksi nimenomainen säännös siitä, etteivät 1 momentin säännökset koske sellaisia väkivaltauksia, joita on elokuvan tai tallenteen tiedonvälitystä palvelevan luonteen taikka sen taiteellisen arvon vuoksi pidettävä perusteltuina. Yksiselitteisiä sääntöjä siitä, mitkä esitykset jäisivät tällä perusteella 1 momentin säännöksen ulkopuolelle, ei ole mahdollista antaa. Käytännössä ei säännöksen soveltamisesta uskota kuitenkaan syntyvän tulkintaongelmia siitäkään syystä, että sellaiset elokuvat, joilla on taiteellista arvoa, lähes poikkeuksetta menevät elokuvien tarkastukseen, jolloin ehdotettu 2 momentin viimeisen virkkeen säännös tulee sovellettavaksi.

Pykälän 2 momentin viimeisen virkkeen mukaan 1 momentista ilmenevän kiellon ulkopuolelle jäisivät sellaiset elokuvat ja tallenteet, joiden sisältämä esitys on elokuvien tarkastuksessa hyväksytty esitettäväksi. Ehdotettuun kriminalisointiin perustuva kontrolli olisi siten toissijaista. Jos tarkastusviranomaisena on hyväksynyt elokuvan esitettäväksi, ei enää ole tarvetta arvioida samaa esitystä rikosoikeudellisesti kannalta.

Ehdotuksen mukaan rangaistavaa ei sinänsä olisi tarkastusviranomaisen kieltämän elokuvan luovuttaminen tai levittäminen. Tarkastusviranomaisen kannanotto ei sitoi tuomioistuinta tämän joutuessa arvioimaan, onko kysymyksessä raakaa väkivaltaa esittävä kuvaus. Lähtökohtana olisi kuitenkin pidettävä, että tarkastusviranomaisen raastavana kieltämän elokuvan levittäminen olisi yleensä rangaistavaa ehdotetun lain nojalla.

Elokuvien tarkastuksessa hyväksytyn elokuvan on oltava samansisältöinen kuin 1 momentissa tarkoitettu tavoin levitetyn esityksen, jotta rangaistavuuden poissulkeva säännös tulisi sovellettavaksi. Jos elokuva on hyväksytty esitettäväksi sillä ehdolla, että siitä poistetaan määrättyjä kohtia, voi elokuvan luovuttaminen tai levittäminen leikkaamattomana olla sen vuoksi rangaistavaa. Jos sitä vastoin elokuva on hyväksytty esitettäväksi vain määrättyä ikää vanhemmille, esimerkiksi 16 tai 18 vuotta täyttäneille, ei elokuvan luovuttaminen tallenteena sanottua ikää nuoremmalle olisi rangaistavaa. Riittää, että elokuva on sellaisenaan hyväksytty esitettäväksi. Elokuvien tarkastuksessa noudatettaviin ikärajoihin perus-

tuva elokuvien ja tallenteiden levittämiskielto saattaisi muodostua kovin monimutkaiseksi ja vaikeasti valvottavaksi.

Esityksessä ei ehdoteta rangaistavaksi kielon piiriin kuuluvien elokuvien ja muiden tallenteiden esittämistä. Tämä johtuu ennen kaikkea siitä, että elokuvien tarkastuksesta annetun lain mukaisen tarkastusvelvollisuuden ulkopuolelle jää lähinnä vain elokuvan esittäminen kotona tai siihen verrattavissa olosuhteissa. On hyvin vaikea valvoa sitä, minälaisia ohjelmia kotiolosuhteissa esitetään. Se, että raakaa väkivaltaa esittävien elokuvien ja tallenteiden levittäminen on kiellettyä, jo sellaisenaan vähentää niiden esittämismahdollisuuksia.

Nyt rangaistavaksi ehdotettuun tekoon voidaan syyllistyä myös elinkeinon harjoittamisen yhteydessä. Yleisten rikosoikeudellisten periaatteiden mukaan määräytyisi se, kuka on tällöin teosta rikosoikeudellisessa vastuussa. Elinkeinonharjoittajan palveluksessa oleva, joka on myynyt sellaisen tallenteen kuin 1 momentissa tarkoitetaan, voidaan saattaa yleensä vastuuseen vain, jos hän on ollut tietoinen tallenteen sisällöstä.

27 §. Tähän pykälään ehdotetaan otettavaksi säännökset menettämisestä. Pykälän ensimmäisen virkkeen mukaan 26 §:ssä tarkoitettun rikoksen kohteena ollut elokuva tai tallenne on tuomittava valtiolle menetetyksi. Edellytyksenä on, että sanottu esine on rikokseen syyllistyneen hallussa eli esimerkiksi on sitä takavarikoitaessa hänellä myymälässä tai varastossa. Sillä, kuka elokuvan tai tallenteen omistaa, ei olisi merkitystä. Tästä olisi laissa nimenomainen säännös. Jos tallenne on siirtynyt tekijän hallusta, esimerkiksi on myyty, ei sitä tuomittaisi menetetyksi. Sen sijaan rikoksentehtäjä olisi velvoitettava korvaamaan tallenteen arvo joko kokonaan tai osaksi. Sama koskee sitä tapausta, että elokuva tai tallenne on hukattu tai hävitetty. Pykälässä ehdotetaan lisäksi viitattavaksi selvyden vuoksi taloudellisen hyödyn menetyksi tuomitsemista koskeviin säännöksiin, jotka sijaitsevat rikoslain 2 luvun 16 §:ssä.

28 §. Edellä 26 §:ssä tarkoitettua rikosta selvittäessä saattaa olla tarpeen toimittaa kotietsintä esimerkiksi liikehuoneistossa kielon vastaisesti kaupan pidetyn tallenteen löytämiseksi. Takavarikosta ja etsinnästä rikosasioissa annetun lain (260/59) 12 §:n 1 momentin mukaan kotietsinnän toimittaminen

kuitenkin edellyttää, että tutkittavana olevasta rikoksesta saattaa seurata kovempi rangaistus kuin kuusi kuukautta vankeutta. Kun 26 §:ssä tarkoitetun rikoksen enimmäisrangaistus olisi kuusi kuukautta vankeutta, ehdotetaan tässä pykälässä säädettäväksi, että kotietsintä voidaan siitä huolimatta toimittaa myös sanottua rikosta tutkittaessa.

2. Voimaantulo

Ehdotettu laki on tarkoitus saattaa voimaan mahdollisimman pian sen jälkeen, kun eduskunta on sen hyväksynyt.

Edellä esitetyn perusteella annetaan Eduskunnan hyväksyttäväksi seuraava lakiehdotus:

Laki

rikoslain 16 luvun muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti lisätään rikoslain 16 lukuun uusi näin kuuluva 26—28 §:

26 §

Joka pitää kaupan tai vuokrattavana taikka vastikkeesta luovuttaa elokuvan tai muun liikkuvia kuvia sisältävän tallenteen, jossa esitetään raakaa väkivaltaa, on tuomittava *väkivaltakuuvauksen levittämisestä* sakkoon tai enintään kuudeksi kuukaudeksi vankeuteen. Samoin on tuomittava se, joka vastikkeetta luovuttaa edellä tarkoitetun tallenteen 16 vuotta nuoremmalle.

Mitä 1 momentissa säädetään, ei sovelleta, jos väkivallan esittämistä on elokuvan tai tallenteen tiedonvälitystä palvelevan luonteen taikka taiteellisen arvon vuoksi pidettävä perusteltuna. Jos elokuvan tai tallenteen sisältämä esitys on elokuvien tarkastuksessa hyväksytty esitettäväksi, ei 1 momentin säännöksiä myöskään sovelleta.

teenä ollut elokuva tai muu tallenne, joka on rikoksentehtäjän hallussa, on tuomittava valtiolle menetetyksi, olipa se kenen omaisuutta tahansa. Jos tallenne on siirtynyt toiselle, hukattu tai hävitetty, sen arvo on tuomittava kokonaan tai osaksi menetetyksi. Lisäksi on noudatettava, mitä rikoksen tuottaman taloudellisen hyödyn menettämisestä on säädetty 2 luvun 16 §:ssä.

28 §

Tutkittaessa 26 §:ssä tarkoitettua rikosta voidaan toimittaa takavarikosta ja etsinnästä rikosasioissa annetussa laissa (260/59) tarkoitettu kotietsintä sen estämättä, mitä mainitun lain 12 §:n 1 momentissa on säädetty.

27 §

Edellä 26 §:ssä tarkoitetun rikoksen koh-

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 198 .

Helsingissä 17 päivänä syyskuuta 1982

Tasavallan Presidentti
MAUNO KOIVISTO

Oikeusministeri *Christoffer Taxell*